

100285

Fran Zwitter

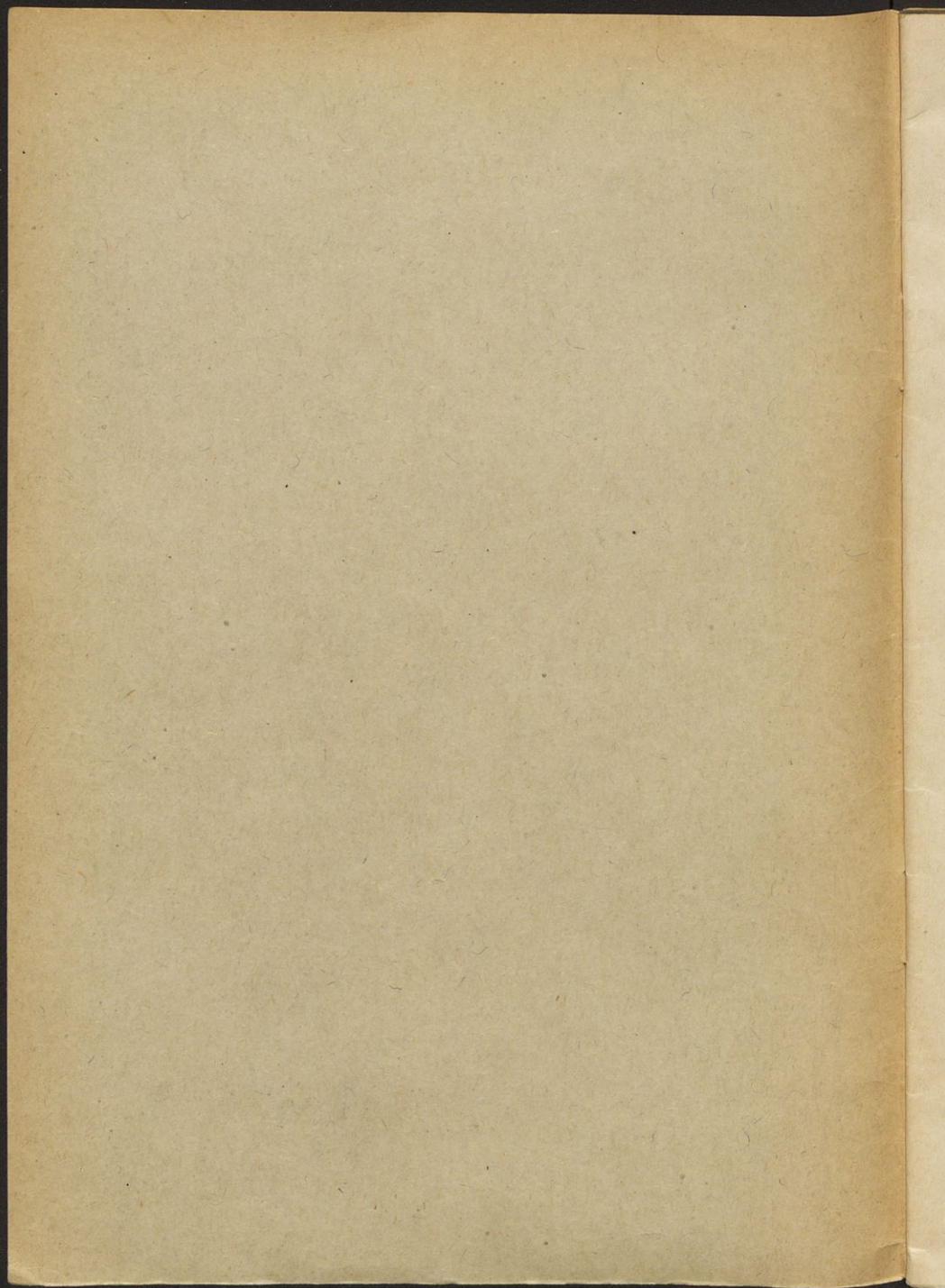
**Julijska krajina
po drugi svetovni vojni**

POSEBNI ODTIS IZ
„GEOGRAFSKEGA VESTNIKA
LETNIK XIX.

1947

LJUBLJANA 1948

TISKALA BLASNIKOVA TISKARNA V LJUBLJANI

Fran Zwitter

Julijska krajina
po drugi svetovni vojni

POSEBNI ODTIS IZ
„GEOGRAFSKEGA VESTNIKA
LETNIK XIX.

1947

LJUBLJANA 1948

100285

~~100285~~

15777/1948

Julijska Krajina po drugi svetovni vojni

I.

Borba za razmejitev med Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev in med Kraljevino Italijo po razpadu Avstro-Ogrske monarhije je privedla do pogodbe v Rapallu 12. novembra 1920, ki je bila pozneje deloma spremenjena s pogodbo v Rimu 27. januarja 1924, s katero je prenehala obstajati svobodna država Reka. S temi pogodbami je nastal eden od najtežjih manjšinskih problemov, kar jih pozna Evropa v času med prvo in drugo svetovno vojno. To dokazujejo izredno brutalne oblike nacionalnega zatiranja slovenske in hrvatske manjšine v predfašistični in v fašistični Italiji, pa tudi izredno močan odpor teh manjšin proti tujemu gospodstvu.

V drugi svetovni vojni se je Italija pridružila Nemčiji in skupaj z njo napadla tudi Jugoslavijo. V Julijski Krajini je prišlo do oborožene borbe slovenskega in hrvatskega prebivalstva ter velikega dela italijanskega prebivalstva proti italijanskemu gospodstvu in proti nemškemu okupatorju. Ta oborožena borba je bila sestavni del narodnoosvobodilnega gibanja narodov Jugoslavije. Sklepi SNOS-a, ZAVNOH-a in AVNOJ-a 1. 1943 so svečano proklamirali voljo narodnoosvobodilnega gibanja Jugoslavije za priključitev Julijske Krajine. V maju 1945 je ozemlje Julijske Krajine do etnične meje osvobodila Jugoslovanska Armada. Vprašanje Julijske Krajine je prišlo znova na dnevni red mednarodne politike.

Na zahtevo vlad Velike Britanije in Zedinjenih Držav Amerike je morala nato jugoslovanska vlada podpisati z njima beograjski sporazum od 9. junija 1945, ki odreja novo demarkacijsko linijo med ozemljem jugoslovanske in anglo-ameriške okupacije v Julijski Krajini, takoimenovano Morganovo linijo. Tekst pogodbe linije v podrobnostih ne opisuje, ampak se sklicuje na priloženo karto. Vodilni princip te linije je, da vključuje v ozemlje anglo-ameriške okupacije mesto Trst z dosti obsežno okolico, na severu pa vse ozemlje zapadno in ob glavni železniški progi, ki vodi iz Trsta na sever preko Gorice do Sv. Lucije, t. j. do točke, kjer ta proga zapušča dolino Soče, a dalje na sever ozemlje zapadno in ob cesti, ki vodi po dolini Soče in Koritnice

do prelaza Predil (1156 m) in dalje preko Trbiža v Avstrijo; na jugu obsega anglo-ameriška okupacijska zona glavno mesto Istre Pulo, ki je s tem izolirana od ostale Istre. Ozemlje na vzhodu od Morganove linije pripada jugoslovanski okupacijski coni; v okviru okupacijskih čet zapadne okupacijske cone se nahaja tudi 2000 vojakov Jugoslovanske Armade, ki so jim pozneje v devinskem sporazumu odredili kot garnizijo malo ozemlje zapadno od Komna, ki ne leži ob nobeni od glavnih komunikacij te cone. V pogodbi je izrečno rečeno, da demarkacijska linija ne predstavlja precedensa za končno razmejitvev; uradni anglo-ameriški komentarji so jo motivirali z vojaškimi potrebami, z nujnostjo zagotavljanja komunikacij iz Trsta v Avstrijo. Kot mejna linija bi bila tudi geografsko absurdna, ker bi n. pr. na jugu izolirala Pulo od ostale Istre, na severu pa ločila ozemlje na vzhodu od Morganove linije, ki pripada porečju Soče in gravitira proti dolini Soče, od te doline in njenih komunikacij. Dejansko pa je razdelitev na okupacijske cone predstavljala seveda mogočen faktor, ki je vplival na končno odločitev o razmejitvi.

Z devinskim sporazumom med Vrhovnim komandantom Jugoslovanske Armade in Zavezniškimi vrhovnimi komandanti za Sredozemsko operacijsko ozemlje od 20. junija 1945 je bilo nato kot ozemlje Julijske Krajine definirano ozemlje italijanskih provinc Gorica, Trst, Reka (Kvarner) in Pula (Istra); to ozemlje se deli v dve coni (A in B), določijo se posebne odredbe o kontroli gibanja v obeh conah in o kontroli železniškega prometa, zamenjave dobrin in trgovine med conama. Na ta način je ostala izven jugoslovanske okupacijske cone B provinca Zadar, na zapadu so pa ostali izven okupacijske cone A od pred 1918 avstrijskega ozemlja ne samo nekdanji sodni okraj Červinjan (razen občine Gradež) in občina Chiopris-Viscone iz nekdanjega sodnega okraja Krmin — ozemlje, ki leži zapadno od struge Tera in ki ga Jugoslavija ni zahtevala — ampak tudi vsa Kanalska dolina, razen tega pa vse ozemlje Italije v obsegu pred 1918, torej tudi Beneška Slovenija. Nekdanji červinjanski sodni okraj (razen Gradeža), Chiopris-Viscone, Kanalska dolina in Beneška Slovenija so pripadali namreč italijanski provinci Videm (Udine). Jugoslovanska delegacija v Devinu in jugoslovanska vlada v posebni noti od 13. decembra 1945 sta sicer zahtevali, da bi bili Kanalska dolina in Beneška Slovenija vključeni v okupacijsko cono A, a tej zahtevi ni bilo ugodeno in tako sta imeli Kanalska dolina in

Beneška Slovenija v pogledu vojaške okupacije in civilne oblasti isti položaj kakor videmska provinca sploh.

Na londonski konferenci Sveta zunanjih ministrov je Jugoslavija v govoru podpredsednika vlade E. Kardelja 18. septembra 1945 predložila svoje teritorijalne zahteve proti Italiji. Mejna linija jugoslovanskega predloga ima za osnovo etnično mejo, t. j. mejo med kompaktnim slovenskim podeželskim prebivalstvom na eni strani in naselbinami z romansko večino podeželskega prebivalstva na drugi strani, mejo, ki je izredno ostra in splošno znana in priznana. Linija jugoslovanskih zahtev odstopa od etnične meje lokalno iz razlogov povezanosti mest in podeželja, drugačne tesne gospodarske povezanosti krajev na obeh straneh etnične meje v njeni neposredni bližini in zasiguranja možnosti komunikacij med kraji, ki bi prišli v isto državo. Iz teh razlogov linija jugoslovanskih zahtev na jugu sovpada z zapadno mejo bivših italijanskih provinc Trst in Gorica, t. j. z zapadno mejo cone A; na severu, kjer poteka etnična meja skoraj popolnoma po vznožju na robu Severnotalijanske nižine in kjer bi državna meja, ki bi se z njo popolnoma skladala, ne omogočila komunikacij med posameznimi kraji hribovite Beneške Slovenije, pa obsegajo jugoslovanske zahteve tudi še občine na robu nižine na liniji Krmin—Čedad—Tarčent, na skrajnem severu pa dolini Reklanice in Dunje ter naselji Na Beli in Ponteba, kar naj bi omogočilo slovenski dolini Rezijski zvezo preko Kanalske doline z ostalo Slovenijo. Za Italijane vzhodno od etnične meje, ki žive v izoliranih italijanskih ali mešanih etničnih otokih, po ogromni večini v mestih in sicer pretežno v obmorskih mestih, stoji jugoslovanski predlog na stališču, da je njihova politična dodelitev odvisna od etničnega značaja celotne pokrajine, sredi katere žive; zagotavlja jim enakopravnost in vse manjšinske pravice, za mesto Trst, kjer živi približno polovica vseh Italijanov vzhodno od etnične meje, pa statut posebne federalne edinice v okviru Jugoslavije.¹

Na londonski konferenci je tudi italijanska delegacija predložila svojo mejno linijo, ki sloni na takojimenovani Wilsonovi liniji, korigirani v južnem delu v korist Italije, ki bi ohranila

¹ Opis jugoslovanske mejne linije v govoru podpredsednika E. Kardelja 18. septembra n. pr. v reviji Trideset dana, nov. 1945; v francoščini v brošuri Trieste, Le point de vue yougoslave, édité par le Bureau de Presse de l' Ambassade de Yougoslavie, Paris 1946, v angleščini v brošuri Trieste, London 1946.

bazen Raše. Taka mejna linija, ki bi odstopila Jugoslaviji le Cerkno, Idrijo, ostali del Notranjske brez Vipave, del Čičarije in Liburnije z Reko, bi seveda ne predstavljala nikake rešitve problema, saj bi ostali pod italijansko oblastjo več kakor dve tretjini slovenske in hrvatske narodne manjšine in število Jugoslovancev v Italiji, živečih na kompaktnem etničnem ozemlju, bi desetkrat presegalo število Italijanov v Jugoslaviji.²

Komisija ekspertov za študiranje vprašanja italijansko-jugoslovanske meje je dodala svojemu skupnemu poročilu namestnikom zunanjih ministrov od 29. aprila 1946 karto v merilu 1 : 500.000, kjer so bile včrtane štiri mejne linije, ki so jih predlagale posamezne delegacije; karti ni bil dodan nikakr opis mejnih linij in delegacije niso navedle nikakrhih motivov, zakaj so se odločile prav za take linije. Iz karte same je razvidno, da sloni sovjetski predlog na istih principih kakor jugoslovanski, samo da zmanjšuje pas ozemlja zapadno od etnične meje, ki naj bi po jugoslovanskem predlogu pripadel iz že omenjenih razlogov Jugoslaviji, s tem da prepušča Italiji naselja Na Beli, Tarcent, nekaj občin goriške province zapadno od linije Kirmin—Farra—Gradišče in občino Gradež iz tržaške province. Ostali trije predlogi sovpadajo v severnem sektorju, t. j. do točke severno od vasi Mernik ob reki Idrija; oni vsi predlagajo mejo, ki na skrajnem severu na liniji Peč (1509 m) — Rateško ravodje (854 m) — Sp. Ponca pri Jalovcu (2380 m) sovpada s prejšnjo jugoslovansko-italijansko mejo, nato pa s severno in zapadno mejo italijanske province Gorice, t. j. z mejo stare avstrijske pokrajine Goriške proti Koroški in Italiji in z zapadno mejo okupacijske cone A; vse te linije prepuščajo Italiji vso provinco Videm, t. j. vse pred 1918 italijansko ozemlje z Beneško Slovenijo vred in pa vso Kanalsko dolino. V sektorju Gorice se vse tri mejne linije ujemajo v tem, da potekajo vseskozi po slovenskem etničnem ozemlju in prepuščajo Italiji skoraj vse mesto Gorica; razlika med njimi je v tem, da francoska linija prepušča Jugoslaviji vsaj večji del Brd, vzhodni goriški kolodvor z neprekinjeno vzhodno železniško linijo Trst—Gorica—Podbrdo in vasi Miren in Opatje selo, medtem ko britanska in ameriška linija tudi vse te kraje prepuščata

² Prim. reprodukcijo od Italije predlagane mejne črte v italijanski oficialni publikaciji »La Frontière italo-yougoslave. Déclarations officielles et autres documents présentés par le Gouvernement Italien au Conseil des Ministres des Affaires Etrangères, Rome, août 1946.

Italiji in prekinjata glavno železniško linijo, ki bi še ostala jugoslovanski Goriški. V sektorju Trsta se vse tri linije bistveno ujemajo v tem, da prepuščajo Trst s koridorjem širine ca 7 km Italiji. V istrskem sektorju je razlika med linijami v tem, da francoska linija prepušča Italiji severozapadni del Istre do reke Mirne (eno šestino površine Istre in eno četrtno njenega prebivalstva), medtem ko britanska linija daje Italiji še širok pas ob vsej zapadni obali Istre in nadaljnjo četrtno njenega prebivalstva, ameriška linija pa gre v sektorju pri Oprtalju še bolj na vzhod in prepušča na jugu Italiji še širok pas ozemlja z rudnikom Rašo vred. Ker bo treba o francoski liniji, ki je postala osnova za končno odločitev, govoriti še kesneje, naj tu omenim samo, da predstavljata britanska in ameriška linija zlasti v istrskem sektorju, kjer se najbolj razlikujeta od francoske, primer monstruozne rešitve in to ne samo v etničnem oziru; skoraj vsa Istra, ki bi po teh predlogih pripadla Jugoslaviji, gravitira proti zapadu in jugu, vsa omembe vredna pristanišča in mesta se nahajajo na zapadni obali, a ti dve liniji mehanično delita mesta od podeželja, pristanišča od zaledja, sečeta dolin, rek in komunikacije, vodovode in električno mrežo in ločita predele, ki se v agrarni produkciji med seboj izpopolnjujejo.

Zasedanje Sveta zunanjih ministrov v maju 1946 je privedlo do rezultata, da sta britanska in ameriška vlada opustili liniji svojih delegacij z motivacijo, da bi na osnovi njihovih predlogov prišlo preveliko število Jugoslovancev pod italijansko oblast, in se postavili na stališče francoske linije. Ostala je velika razlika med sovjetsko in francosko linijo; Svet zunanjih ministrov se ni mogel zediniti in je zato odgodil svoje zasedanje. Na novem zasedanju v juniju in juliju 1946 je končno prišlo do sporazuma na podlagi francoskega kompromisnega predloga, da se iz ozemlja med linijo, ki gre od Devina na sever do francoske linije, in francosko linijo stvori posebna politična tvorba »Svobodno Tržaško Ozemlje«, ki mu Varnostni Svet Zedinjenih Narodov garantira integriteto in neodvisnost, ostalo ozemlje zapadno od francoske linije se priključi Italiji, ozemlje na vzhodu od francoske linije pa Jugoslaviji (sklep Sveta zunanjih ministrov od 3. julija 1946).

V tem pogledu, kjer mi gre samo za historijat končne odločitve, ne morem opisovati vseh kritik in vse borbe okrog francoske linije na pariški mirovni konferenci in na zasedanju Sveta zunanjih ministrov v New Yorku, kakor tudi vseh novih razmejitvenih linij, ki so bile tedaj predlagane. Omenim naj samo, da

so bili vsi taki predlogi odbiti in da ni bil sprejet noben predlog za formiranje subkomisij, ki naj bi preštudirale mejno linijo v celoti ali v posameznih sektorjih, čeprav je bilo jasno, da ustvarja mejna linija ponekod težkoče za prebivalstvo na obeh straneh, drugod bi bilo pa mogoče z malimi korekturami odstraniti težkoče za prebivalstvo na eni strani, ne da bi to zahtevalo za drugo stran omembe vrednih žrtev. Tako je na končno odločitev vplivala le še interpretacija francoske linije, ki je bila v času odločilne borbe za njo pred sklepom Sveta četvorice načrtana samo z drugimi linijami vred na originalni karti v merilu 1 : 500.000, priloženi poročilu Komisije ekspertov. Projekt mirovne pogodbe z Italijo, predložen od Sveta zunanjih ministrov pariški mirovni konferenci v juliju, govori še vedno samo o »takoimenovani francoski liniji« in o »liniji, ki gre od Devina na sever do francoske linije«; projekt vsebuje sicer opis mejne linije, a samo kot predlog ameriške delegacije, in ta opis se na več mestih bistveno razlikuje od linije na karti, in sicer na našo škodo v najvažnejšem sektorju pri Gorici, kjer bi bila po tem predlogu presekana po državni meji vzhodna goriška železnica; ameriška delegacija je pozneje ta predlog umaknila, ker se je ugotovilo, da on predstavlja spremembo sklepa, za katerega se je sporazumel Svet zunanjih ministrov. Na konferenci je bil sprejet jugoslovanski amandman, da odločuje v primeri divergence med opisom meje v tekstu pogodbe in med priloženo karto tekst in ne karta (člen 1 mir. pog. z Italijo); zato je bilo treba sestaviti točen opis meje. Delegacije štirih velesil so se v Parizu zedinile na enoten opis razen v sektorju ceste pri Mirnu, kjer je prišlo do sporazuma šele med ministri v New Yorku. Tekst mirovne pogodbe ima v členu 3 opis meje med Jugoslavijo in Italijo, v členu 4 opis meje med Italijo in Svobodnim Tržaškim Ozemljem, v členu 22 opis meje med Jugoslavijo in Svobodnim Tržaškim Ozemljem, v členu 11 določbe o odstopu Zadra, Pelagruže in drugih otokov z označenimi morskimi koordinatami in v aneksu I karte novih meja.

Kar se tiče določb o statutu in sploh ureditvi in položaju Svobodnega Tržaškega Ozemlja, ki zavzemajo velik del teksta mirovne pogodbe in njenih aneksov in o katerih se je vodila velika borba v Parizu in v New Yorku, naj se tu omejim samo na najvažnejše točke končne odločitve, ki pridejo za ta članek v poštev. Integriteto in neodvisnost Svobodnega Tržaškega Ozemlja garantira Varnostni Svet Zedinjenih Narodov, ki ga zastopa guverner, medtem ko prebivalstvo voli skupščino in ta izbere

vlado. Vrsta določb odreja kompetence guvernerja in organov volje prebivalstva. Uradna jezika sta italijanski in slovenski; ustava bo odločala o tem, pod katerimi pogoji more biti hrvaščina tretji uradni jezik. Svobodno Tržaško Ozemlje je demilitarizirano in nevtralnno. Prepovedana mu je gospodarska unija ali zveza izključnega značaja s katerokoli državo. Samo pri železnicah, kjer je položaj tak, da vsaka proga iz Trsta že po nekaj km preide na jugoslovansko ali italijansko ozemlje, se predvideva možnost skupne uprave, ki bi bila v rokah mešane tržaško-jugoslovansko-italijanske komisije pod predsedstvom tržaškega zastopnika. Stalni statut predvideva za STO lastno valuto; začasni statut pa odreja, da ostane začasno plačilno sredstvo italijanska lira, s čemer nastane seveda vrsta gospodarskih povezavosti STO z Italijo. Odreja se svoboda tranzita brez tranzitnih carin in razlikovanja pri blagu raznih držav; to velja za STO in države preko katerih gre tranzit v Trst in iz Trsta. STO ima lastno trgovsko mornarico, razen tega pa vodi na željo prizadetih vlad tudi register češkoslovaških, švicarskih in po sklepu mirovnih pogodb tudi register avstrijskih in madžarskih ladij, ki plovejo pod lastno zastavo. Ustanavlja se svobodna tržaška luka, oproščena od carin, na ozemlju svobodnih con tržaške luke l. 1959. Nobena država ne more imeti v svobodni luki posebne cone pod lastno jurisdikcijo, a dopušča se možnost, da se jugoslovanske in italijanske ladje poslužujejo izključno pristaniških naprav v nekaterih delih ozemlja svobodne luke. Ne sme se delati razlika med ladjami in blagom različnih držav. Ustanovi se posebna Mednarodna komisija za svobodno luko iz zastopnikov štirih velesil, Jugoslavije, Italije, Poljske, ČSR, Švice, Avstrije in Madžarske pod predsedstvom zastopnika STO.

Najvažnejša prehodna odredba za STO pa je, da se z dnem, ko stopi pogodba v veljavo, zmanjša število zasedbenih čet na 15.000 in sicer po 5000 jugoslovanskih, britanskih in ameriških. Ozemlje je podrejeno vojaškim upravam, vsaki za njeno področje, dokler ne nastopi svoje funkcije guverner; določen čas po nastopu guverner odloča, če so čete še potrebne in če se morajo deloma ali v celoti umakniti; pri tem se po možnosti ohrani sorazmerje med četami posameznih držav. V pogodbi ni določeno, kje so stacionirane čete posameznih držav. — Posledica teh določb je, da so 15. septembra 1947, ko je stopila v veljavo 10. februarja 1947 podpisana mirovna pogodba z Italijo, na ostalem ozemlju Julijske Krajine sicer prenehale okupacijske cone, na ozemlju

STO pa še dalje obstoji Morganova linija kot meja med conami vojaških uprav, vse dokler ne nastopi svoje funkcije guverner; šele po nastopu guvernerja se bo odločilo, kje bodo te čete stationirane, a kasneje, če bodo ostale na STO in v kakšnem številu.

II.

Popolnoma točnih in definitivnih podatkov o površini in prebivalstvu ozemlja, ki je po mirovni pogodbi z Italijo pripadlo Jugoslaviji, Svobodnega Tržaškega Ozemlja in spornega ozemlja, ki je ostalo v Italiji, danes ni mogoče dati. Opis mejne linije v tekstu mirovne pogodbe in karta, ki ji je priložena, dopuščajo še vedno različne interpretacije za nekatera naselja, ki bo o njih odločala šele komisija za definitivno razmejitvev, oz. veleposlaniki štirih velesil v Rimu; mirovna pogodba predvideva možnost, da se definitivna meja oddalji iz lokalnih razlogov do 500 m od linije teksta, pod pogojem, da se pri tem ne spremeni politična pripadnost kakega mesta ali vasi z nad 500 prebivalci, kake važne železniške ali cestne linije ali kake važne naprave preskrbljevanja z energijo ali vodo (čl. 5, § 5); za število prebivalstva seveda ni mogoče dati današnjih števil, ampak samo rezultate poslednjih štetij; a tudi v tem primeru obstoje težkoče pri naseljih kakor n. pr. Gorica, kjer gre meja kar med hišami, in kjer bi bilo mogoče dati popolnoma točne podatke n. pr. za naš del mesta po štetju 1936 samo na podlagi rokopisnega statističnega pramaterijala tega štetja za vsako hišo posebej, medtem ko morejo cenitve pri prebivalstvu tega mesta divergirati tudi za nekaj stotin ali celo tisočev prebivalcev. Iz vseh teh razlogov je treba številke, ki jih navajam tu in ki so rezultat kolektivnega dela jugoslovanskih ekspertov na pariški mirovni konferenci, smatrati samo za približne.

Če vzamemo za osnovo staro avstrijsko upravno razdelitev, pridemo do rezultata, da je dobila F. L. R. Jugoslavija ves prej italijanski del Dalmacije (Zadar, Lastovo in Palagružo), Reko, približno pet šestin l. 1920 od Italije anektirane (»rapallske») Istre, vso Notranjsko, približno 72% površine nekdanje avstrijske pokrajine Goriško-Gradišćanske in vas Lipico iz tržaške občine. Če vzamemo za osnovo italijansko upravno razdelitev l. 1941, pridemo do rezultata, da je dobila F. L. R. Jugoslavija vse ozemlje italijanskih provinc Zadar in Reka, veliko večino ozemlja provinc Pula in Gorica ter del province Trst. Novo jugoslo-

vansko ozemlje ima površino ca 7.382 km²; od tega pripada L. R. Sloveniji približno 3.982 km², L. R. Hrvatski pa približno 3.400 km². Dolžina nove jugoslovanske obale med Rečino in Mirno je 307 km, a skupno s sektorjem pri Zadru se jugoslovanska obala podaljša za 326⁵ km.

L. 1910 so našteli na vsem sedaj novem jugoslovanskem ozemlju 545.376 prisotnih prebivalcev.³ V italijanski dobi je število prebivalstva padlo in po poslednjem italijanskem štetju 21. aprila 1936 je bilo na vsem tem ozemlju le 517.018 prebivalcev (»popolazione residente«; število prisotnega prebivalstva, »popolazione presente«, navaja publikacija rezultatov štetja le za cele občine, ki so v mnogih primerih presekane po novih državnih mejah, in zato navajam tu število stalnih prebivalcev, »popolazione residente«, ki je diferencirano po naseljih; razlika med številom prisotnih in stalnih prebivalcev sicer ni velika). V predelih, ki pripadejo LR Sloveniji, bi živelo po rezultatih štetja 1936 skupaj približno 196.000 prebivalcev, v predelih LR Hrvatske približno 321.000 prebivalcev. V času druge svetovne vojne je dalo prebivalstvo Julijske Krajine ogromne ljudske žrtve v borbi za svojo osvoboditev, mnogo prebivalcev je pa tudi zapustilo mesta, zlasti Reko in Zadar, zaradi bombardiranj in uničevanja v zvezi z umikom nemških čet; zato ni presenetljivo, če je danes število prebivalstva še manjše kakor l. 1936. Po rezultatih našega štetja 1. oktobra 1945, ki ga je za Istro, Reko, Zadar in Lastovo izvedel Jadranski Institut na Sušaku, za severne dele cone A Anketna Komisija pri PNOO v Trstu, za severni del cone B pa naše civilne oblasti, in ki so bili deloma (za Istro) objavljeni v »Données statistiques sur la structure ethnique de la Marche Julienne«, Beograd 1946 (provizorični rezultati), in v »Cadastre National de l'Istrie«, Sušak 1946 (definitivni rezultati), živi na vsem novem jugoslovanskem ozemlju 470.527 prebivalcev, od tega v slovenskem delu približno 180.000 prebivalcev in v hrvatskem delu približno 290.000 prebivalcev. Te številke so prenizke in se ne smejo brez rezerv primerjati z rezultati prejšnjih štetij zato, ker je bilo pri štetju 1945 — iz razlogov, ki so v zvezi s samim namenom štetja — upoštevano samo civilno prebivalstvo, pri prejšnjih štetjih pa vse prisotno prebivalstvo z vojsko vred; v mestu Puli, ki je pripadalo coni A, so bili individualno našteti le

³ Ta številka kakor tudi vse sledeče številke so nekoliko prenizke, ker ni vzeto v poštev prebivalstvo priključenega dela mesta Gorice v ožjem smislu besede, ki ga seveda nobena statistika ne navaja posebej.

Jugoslovani, celotno prebivalstvo mesta je bilo pa le cenjeno na podlagi živilskih nakaznic; v slovenskem delu je treba upoštevati, da številke ne zajemajo jugoslovanskega dela mesta Gorice samega, ki ga tudi ostale zgoraj navedene številke prejšnjih štetij ne upoštevajo, in verjetno tudi ne mnogih današnjih prebivalcev, ki so se šele nekaj časa po koncu vojne vrnili domov. Kljub vsemu temu pa moramo računati z dejstvom, da je število prebivalcev novega jugoslovanskega ozemlja danes še znatno manjše kakor je bilo l. 1936.

Po rezultatih štetja 1910, ki je igralo tako veliko vlogo v diskusijah o Julijski Krajini po drugi svetovni vojni, je živelo na sedaj novem jugoslovanskem ozemlju 380.070 pripadnikov slovenskega in srbskohrvatskega in 125.249 pripadnikov italijanskega »občevalnega jezika«; od pripadnikov italijanskega občevalnega jezika živi 1.071 na Goriškem, 89.418 v Istri, 23.283 na Reki in 11.477 v Zadru in na Lastovem. Štetja 1921 kot povsem tendencioznega ne moremo vzeti v poštev, pozneje pa italijanska štetja jezika sploh niso več ugotavljala. A tudi štetje 1910 ni zanesljiva baza deloma niti za ugotavljanje tedanjega etničnega stanja, še manj pa kot osnova za sedanje etnično stanje iz sledečih treh glavnih razlogov: 1. V Istri so italijanske občinske uprave, poslužujoč se kriterija »občevalnega jezika«, naštele nekaj deset tisočev Italijanov preveč, saj v Istri ni bila izvedena revizija štetja po državnih organih, ki je v občinah Trst in Gorica zmanjšala število Italijanov za 26.285. 2. Vsa štetja v Istri po prvi svetovni vojni dokazujejo, da je prebivalstvo po ogromni večini slovanskega podeželja konstatno ali da celo nekoliko narašča, medtem ko prebivalstvo pretežno italijanskih mest konstantno pada; s tem je padlo tudi število Italijanov, čeprav se nacionalni značaj mest sam ni spremenil. 3. Druga svetovna vojna je imela za posledico velike spremembe v nekaterih mestih n. pr. v Zadru, kjer je zaradi zavezniškega bombardiranja skoraj vse italijansko prebivalstvo zapustilo mesto, na njegovo mesto je pa prišlo po osvobojenju skoraj izključno hrvatsko prebivalstvo, — Da se ugotovi realno etnično stanje, je bilo izvedeno že omenjeno štetje 1. oktobra 1945, ki je ugotovilo na sedaj Jugoslaviji priključenem ozemlju 376.531 Jugoslovanov in 89.100 Italijanov; od Italijanov živi 1340 na Goriškem, 600 na Notranjskem, 7 v Lipici, 56.650 v Istri, 29.671 na Reki in 1832 v Zadru in na Lastovem.

Svobodno Tržaško Ozemlje obsega od starih avstrijskih upravnih enot ozemlje občine Trst brez vasi Lipice,

približno sedem občin nekdanje Goriško-Gradiščanske in približno eno šestino od Italije l. 1920 anektirane Istre. Po italijanski upravni razdelitvi mu pripada del province Trst in majhen del province Pula (Istra). Njegova površina meri 717 km². Meja z Jugoslavijo ima dolžino 855 km, meja z Italijo 4 km. Njegova morska obala začena pri ustju Mirne; skrajna severna točka v tekstu mirovne pogodbe ni imensko označena, a iz distanc, ki se tam navajajo, sledi, da more biti logično le na ustju Timave; morska obala bi bila potem dolga 128 km.

L. 1910 je bilo naštetih na sedanjem Svobodnem Tržaškem Ozemlju 319.744 prisotnih prebivalcev, l. 1936 344.308 prisotnih prebivalcev (popolazione presente) in 341.049 stalnih prebivalcev (popolazione residente). Od prebivalcev l. 1910 je bilo 175.731 pripadnikov italijanskega občevalnega jezika in 89.777 pripadnika slovenskega in srbskohrvatskega občevalnega jezika; k tem številkam je treba pripomniti, da veljajo zlasti za istrski del vse one kritične pripombe, ki sem jih že navedel za način izvedbe štetja 1910 v Istri sploh. Naše štetje 1945 je zajelo celotno prebivalstvo Svobodnega Tržaškega Ozemlja v vseh naseljih razen v mestu Trst, v njegovih predmestjih in v mestu Milje; v teh naselbinah so bili našteti samo Slovenci, Hrvatje in Srbi, a tudi oni ne v celoti zaradi prepovedi štetja s strani okupacijskih oblasti; zato je treba smatrati rezultat (97.888 Jugoslovanov.) za delen in nepopoln. A že po tem rezultatu bi tvorili Jugoslovani skoraj 30% prebivalstva Svobodnega Tržaškega Ozemlja.

Italija je ohranila od spornega ozemlja vse ozemlje, ki ji je pripadalo pred 1918 z Beneško Slovenijo vred, nadalje vso Kanalsko dolino (prej del Koroške in Kranjske) in del Goriško-Gradiščanske; od enot italijanske upravne razdelitve ji ostane vsa provinca Videm, razen tega pa del province Gorica in del province Trst (Tržič, Gradež). Tu se naj omejim na podatke za tri sektorje preko etnične meje, ki jih je ohranila Italija: Kanalsko dolino, Beneško Slovenijo in sektor Gorica. Površina teh treh sektorjev obsega 920 km²; l. 1910 (oz. 1911 za Beneško Slovenijo) je živelo na tem ozemlju 85.638 prebivalcev, od tega 56.193 Jugoslovanov, (na Goriškem 19.445, v Beneški Sloveniji 34.800, v Kanalski dolini 1948), 14.913 Italijanov (skoro izključno v mestu Gorici), 10.301 ostalih (največ Nemcev v Kanalski dolini in v Gorici) in 2251 tujih državljanov. Od tega časa dalje se ni spremenilo znatno niti število prebivalstva, niti število Slovencev; edina bistvena razlika je, da so italijanski naseljenci nadomestili

Nemce v Kanalski dolini in pač tudi Nemce in tuje državljane v Gorici. Razen v sektorju Gorice s ca 40.000 prebivalci, Beneške Slovenije s ca 35.000 prebivalci in Kanalske doline s ca 7—8000 prebivalci pa žive Slovenci še v krajih z italijansko-furlansko večino preko etnične meje; l. 1910 jih je bilo statistično ugotovljeno 2647, skupaj s Slovenci na etničnem ozemlju torej 58.840. Upoštevati pa je treba, da v mnogih krajih z italijansko-furlansko večino na robu slov. etničnega ozemlja (n. pr. v Čedadu) Slovencev niso statistično nikdar ugotavljali, drugod jih pa niso ugotavljali točno.

Za celoten značaj teritorialnih sprememb po drugi svetovni vojni je zanimivo primerjanje med površino in prebivalstvom ozemlja, ki ga je l. 1920, oz. 1924 Italija dobila od nekdanjega avstroogrškega ozemlja in ki je bilo zdaj razdeljeno med F. L. R. Jugoslavijo, Svobodno Tržaško Ozemlje in Italijo. To ozemlje sicer ni identično s spornim ozemljem po drugi svetovni vojni, ker Jugoslavija na eni strani ni zahtevala dela furlansko-italijanske nižine jugozapadno od Gorice, na drugi strani je pa zahtevala Beneško Slovenijo; a te razlike se približno kompenzirajo in ne vplivajo na značaj celotnega rezultata. Od površine nekdanj avstro-ogrškega ozemlja je dobila Jugoslavija 7.382 km² ali 80%, Svobodno Tržaško Ozemlje 717 km² ali 7,77%, Italija 1.147 km² ali 15,25%; od prebivalstva tega ozemlja po štetju 1936 je pa dobila Jugoslavija 517.018 ali 51,19%, Svobodno Tržaško Ozemlje 341.049 ali 33,78 %, Italija 151.738 ali 15,03% (gosto naseljena nižina jugozapadno od Gorice se kompenzira z redko naseljeno Kanalsko dolino). Te značilne razlike nas povedejo v sredino problemov, ki so nastali z novo razmejitvijo.

III.

Nova teritorialna razdelitev Julijske Krajine ima za posledico, da obstoji danes italijanska narodna manjšina v Jugoslaviji, slovenska narodna manjšina v Italiji in da obstoji Svobodno Tržaško Ozemlje, ki ga moramo na podlagi mirovne pogodbe smatrati za politično tvorbo, kjer morajo biti italijanski, slovenski in do neke mere hrvaški jezik enakopravni, kjer se ne sme delati nikakih razlik med pripadniki teh narodov, politično tvorbo, na kateri so vsi ti narodi enakomerno zainteresirani. Nacijonalni, oz. manjšinski problem se pa vendar v teh treh državnih tvorbah postavlja na različen način.

Italijanska manjšina v Jugoslaviji živi v posameznih italijanskih ali nacionalno mešanih naselbinah sredi hrvaškega etničnega ozemlja. Več kakor polovica vseh Italijanov v Jugoslaviji živi v dveh mestih, ki sta predstavljalila že doslej zelo izrazito nacionalno mešani naselbini: na Reki, ki postaja zdaj glavno pristanišče Jugoslavije, in v Puli, glavnem mestu Istre. Tudi ostali Italijani so v glavnem prebivalci malih istrskih mestec, mestec kvarnerskih otokov in Zadra, in le nekaj tisočev Italijanov pripada agrarnemu prebivalstvu. Verjetno je, da se bo zaradi opcij in izselitve nekaterih Italijanov, ki ne morejo imeti v novi Jugoslaviji več istega položaja kakor so ga imeli v dobi Italije in fašizma, predvsem pa zaradi doseljevanja jugoslovanskega prebivalstva v nekatera mesta, n. pr. Reko in Pulo, položoma spremenil nacionalni značaj nekaterih mest, medtem ko se pri drugih naseljih v tem oziru ne bo nič spremenilo. Ne more pa biti niti govora o tem, da ne bi italijanska manjšina v vseh vsaj nekoliko mešanih naselbinah uživala popolno enakopravnost glede veljave svojega jezika v šolah, uradih in javnem življenju, da ne bi imeli njeni pripadniki kot državljani istih pravic kakor vsi ostali državljani in da ne bi bila manjšina sorazmerno zastopana v vseh izvoljenih predstavništvih in vseh oblasteh od lokalnih do vsezveznih.

Slovenska manjšina v Italiji živi na strnjemem slovenskem etničnem ozemlju, ki meji na državno ozemlje Jugoslavije. Če primerjamo novo vzhodno mejo Italije z FLR Jugoslavijo (dolžina 157 km) in s Svobodnim Tržaškim Ozemljem (4 km) z zapadno mejo strnjemega slovenskega etničnega ozemlja, vidimo, da se nova italijanska meja le lokalno dotika te meje (ustje Timava, majhen sektor severno od Kanina), da le na majhnem sektorju v Brdih med Mernikom in Škrljevim na eni strani, Števerjanom na drugi strani poteka tako, da jugoslovansko državno ozemlje zajema slovenska obmejna naselja, a ne njihovega zemljišča, medtem ko sicer italijanska državna meja vseskozi reže slovensko etnično ozemlje. Od Jamelj pri Devinu do Števerjana spremlja vzhodno italijansko mejo neprekinjen pas slovenskih obmejnih naselij na tleh Italije, a drugi širši pas začne pri Škrljevem in Merniku in sega do doline Rezije; v Kanalski dolini je danes zaradi italijanske kolonizacije po 1939 odnos med slovenskimi in italijanskimi naselbinami isti kakor je bil prej odnos med slovenskimi in nemškimi naselbinami. Slovenska manjšina v Italiji predstavlja — z edino pomembno izjemo Slo-

vencev v mestu Gorici — agrarno prebivalstvo, ki živi na goratem ozemlju z majhnimi izgledi za ustvaritev novih gospodarskih panog in malo privlačnem za nove koloniste. Najzavednejši del te manjšine predstavljajo goriški Slovenci, a številčno najmočnejši del beneški Slovenci, za katere uradna italijanska argumentacija zadnjih let sploh nekako ni hotela priznati, da so Slovenci. Iz vseh teh razlogov je vprašanje slovenske manjšine v Italiji bistveno različno od vprašanja italijanske manjšine v Jugoslaviji.

Za nacionalno vprašanje na Svobodnem Tržaškem Ozemlju je mogoče danes ugotoviti le dve dejstvi: 1. da na tem ozemlju živi italijanska večina in to skoraj izključno le v mestih, in močna slovensko-hrvatska manjšina, ki predstavlja skoraj vse podeželsko prebivalstvo tega ozemlja, razen tega pa tudi znaten del prebivalstva mesta Trst, zlasti če smatramo Trst za naselbinsko enoto z njegovimi predmestji; 2. da to ozemlje v smislu določb mirovne pogodbe ne sme stopiti v ožjo zvezo niti z Jugoslavijo niti z Italijo in da ne sme dati eni od teh držav prednosti pred drugo; v notranjepolitičnem oziru mora pa dati enakopravnost obema glavnima jezikoma in pripadnikom vseh narodov. Na vprašanje, kakšen bo nadaljnji nacionalni razvoj in kako se bo na tem ozemlju reševalo v praksi nacionalno vprašanje, bo pa seveda odgovoril bodoči politični in ostali razvoj Svobodnega Tržaškega Ozemlja.

Vsaka pomembna nova razmejitev je v zvezi z vrsto geografskih in ekonomskih problemov, ki z njo nastanejo, najdejo svojo rešitev ali pa dobe nove aspekte in oblike. V tem oziru mora pač vsak kritik priznati, da je z novo razmejitvijo rešen paradoks Zadra, ki je bil po rapallski meji ločen od svoje najbližje okolice in dodeljen državi na drugi strani Jadranskega morja, in prav tako paradoks Lastovega in Palagruže, sestavnih delov otočja vzhodne obale Jadrana, ločenih po glavni širini Jadrana od države, ki sta ji ta dva otoka po rapallski pogodbi pripadala. Svojo prirodno rešitev je našel problem Reke, nekda njega glavnega pristanišča dvajsetmilijonske ogrske polovice stare monarhije, ki je bila z rapallsko in rimsko pogodbo enostavno ločena od vsega svojega zaledja, razen tega pa tudi od svoje ožje okolice s predmestjem Sušalkom vred. V glavnem delu istrskega polotoka, ki ga mirovna pogodba dodeljuje Jugoslaviji, se ekonomsko med seboj dopolnjujejo njegovi trije geološko

in morfološko različni predeli, rdeča, žolta in bela Istra; mesta niso ločena od svoje okolice, obala od zaledja, mejna linija vsaj v glavnem ne seče dolin rek, komunikacij, mreže vodovodov in električnega omrežja. Ker živi Istra v glavnem od morja in od mediteranskih kultur, predstavlja zanjo dodelitev Jugoslaviji boljše ekonomsko rešitev kakor pa prejšnja dodelitev Italiji.

Za severne predele pa nikakor ni mogoče trditi, da bi nove mejne linije predstavljale v geografskem in ekonomskem oziru jasne, logične rešitve. Tu naj omenim samo troje novih problemov, ki so nastali z novo razmejitvijo.

Mirovna pogodba prepušča Italiji vso Kanalsko dolino z njenim vzhodnim delom vred, ki pripada porečju Donave, leži zaradi tega po mnenju italijanskih geografov izven takomimovanih »prirodnih meja Italije« (prim. F. Milone, *Il Confine Orientale*, Napoli 1945, str. 25, 26, 27, 116) in ga Italija ni zahtevala v londonskem paktu. Razlog konsekventnega odbijanja zahtev, da bi bila Kanalska dolina priljučena A conu in Jugoslaviji, je v tem, da so hoteli zagotoviti Italiji in Trstu železniško zvezo z Avstrijo, ki bi ne šla preko jugoslovanskega ozemlja, v upanju, da bi bilo na ta način mogoče Trstu zagotoviti neko zaledje, ki bi ne bilo odvisno od Jugoslavije; razen tega bi mogli priti v poštev še strateški momenti, saj ohrani Italija s tako rešitvijo položaje, ki so često v zgodovini preprečevali prodiranje iz Italije proti vzhodu in severu. A s tako rešitvijo je bil ustvarjen neprirodni klin italijanskega ozemlja, obdan na treh straneh od ozemlja tujih držav, in od štirih poti iz mesta Trbiža, znamenitega križišča, preidejo tri že po nekaj km državno mejo in le zapadna pot, ki je od vseh najmanj ugodna, veže Trbiž z državo, ki ji pripada.

Najbolj evidentna je problematičnost novih mejnih linij v sektorju mesta Gorice. Geografski razlogi za postanek in razvoj mesta v pokrajini, kjer se stikajo komunikacije iz gornje in srednje Soške doline s komunikacijami iz Vipavske dolne, so jasni; zgodovina Gorice in Goriške pokrajine dokazujeta, da se je mesto razvijalo kot edino mestno središče pokrajine, ki ji je dalo ime; ono predstavlja zanjo tudi danes mestno središče, tržišče, odvisno je od nje za vse domače surovine svoje industrije, za preskrbljevanje z vodo in električno energijo. Nova mejna linija pa gre v tem sektorju v loku in reže glavni del mesta iz njegove okolice, prekinja komunikacije med kraji te okolice,

povezuje na eni strani mesto s pokrajino na jugozapadu, za katero ono ni nikdar predstavljalo središča v istem smislu kakor za predele na severu in vzhodu, na drugi strani pa pušča njegovo dosedanje gravitacijsko ozemlje brez vsakega mestnega središča. Mirovni pogodbi je dodan poseben aneks V z določbami o oskrbovanju občine Gorica in njene okolice z vodo. Jasno pa je, da s temi določbami ni rešen problem, kako bo po taki razmejitvi živelo mesto Gorica, ki z njo preneha vršiti funkcijo, zaradi katere je nastalo in se doslej razvijalo, in kako si bo njegovo dosedanje gravitacijsko ozemlje stvorilo novo središče, ki naj vrši dosedanje funkcije mesta Gorice.⁴

Najvažnejše in najtežje pa je vprašanje samega Trsta, ki ga morem tu le naznačiti z nekaj besedami. Osnova eksistence Trsta je v prvi vrsti njegova funkcija v prometu, kontinentalnem in pomorskem, v drugi vrsti pa njegova industrija. Mirovna pogodba prepoveduje Svobodnemu Tržaškemu Ozemlju gospodarsko unijo ali zvezo izključnega značaja s katerokoli državo in zabranjuje ustanavljanje posebnih con z lastno jurisdikcijo v tržaškem pristanišču. Kriza tržaškega prometa v italijanski dobi je imela svoj glavni vzrok v tem, da je bil Trst z državno mejo ločen od glavnih pokrajin svojega zaledja in da se je jugoslovanski promet usmerjal na Sušak in na Split. Danes je Trst s politično mejo ločen od vsega svojega zaledja in vse štiri železniške proge, ki imajo svoje izhodišče v Trstu, že po nekaj km prekoračijo državno mejo; tri od njih, med njimi obe najvažnejši, preidejo na jugoslovansko ozemlje, ena od njih, ki je po pomembnosti na tretjem mestu, pa preide na italijansko ozemlje in se potem usmerja po ovinku preko Vidma in Pontebe proti Avstriji. V Trstu registrirana mornarica je dosegla l. 1914 720.000 br. r. ton in Trst je bil nekdanj drugo najbolj pomembno središče pomorskega zavarovanja v Evropi; danes se zopet postavlja vprašanje obnove tržaške mornarice. Razliko med tržaško industrijo v avstrijski dobi na eni in v italijanski dobi na drugi strani karakterizirajo italijanski avtorji tako, da je bila industrija v avstrijski dobi tipična industrija obmorskega mesta velike dr-

⁴ Za geografsko zelo zanimivi problem mesta Gorice prim. A. Melik »Gorica«, Ljubljana 1946 (v slovenščini, ruščini, francoščini in angleščini); La Proposition française de delimitation entre l'Italie et la Yougoslavie et la réalité, Beograd 1946 (v franc., ruščini in angl.); P. George v publikaciji Problèmes de la Paix, Paris 1946, str. 59—60; J. Dresch, Géographie et Traités de Paix, L'Université, Libre, Paris, 5 août 1946.

žave, medtem ko je postala v italijanski dobi atipična, t. j. na mesto takih značilnih panog so stopile druge, za katere ne obstoje tako značilni razlogi, da bi imele svoj sedež baš v Trstu. Danes Trst ni niti obmorsko mesto velike kontinentalne države niti ne sme biti ožje povezan s kakko državo, ki bi stremela za tem, da razvije tržaško industrijo; zato nastane zanimivo vprašanje, katere industrijske panoge se bodo v Trstu v spremenjenih razmerah razvijale, odkod bodo one dobivale surovine, produkcijska sredstva ter kapital in na katero tržišče bodo prodajale svoje produkte.

Poleg teh glavnih funkcij, utemeljenih v širokem zaledju, velikih tržiščih in svetovnih gospodarskih odnosih, pa je Trst vršil še funkcijo edinega velikega mestnega središča Julijske Krajine; danes živi na Svobodnem Tržaškem Ozemlju le približno ena tretjina prebivalcev Julijske Krajine, a od te tretjine žive tri četrtine v mestu Trstu samem. Trst je imel s kraji, od katerih je danes odcepljen po politični meji, odnose zamenjave agrarnih za neagrarne produkte, iz teh krajev so mu prihajale vodovodne cevi in električna struja, Trst je predstavljal zanje tržišče, administrativno in kulturno središče. Poseben aneks IX. mirovne pogodbe vsebuje določbe o oskrbovanju Svobodnega Tržaškega Ozemlja z vodo in električno strujo in predvideva posebna pogajanja za ureditev lokalne zamene dobrin in lokalne trgovine s sosednjimi jugoslovanskimi in italijanskimi kraji. Vprašanje je, koliko morejo take določbe preprečiti težke posledice, ki nastanejo zaradi nove politične meje tako za Trst kakor tudi za kraje, ki so zdaj ločeni od svojega dosedanjega mestnega središča.

Vsa zgodovina Trsta, vsa njegova napredovanja in nazadovanja v preteklosti dokazujejo njegovo odvisnost od razmerja do sosednih pokrajin, zlasti pokrajin njegovega zaledja, povezanost njegove usode s politično in gospodarsko strukturo teh pokrajin. Danes so se vse ta razmerja zopet popolnoma spremenila in s tem nastane skrajno zanimivo vprašanje, kakšen bo položaj Trsta v novi situaciji in do kakšnega rezultata bo privedel eksperiment ustanovitve Svobodnega Tržaškega Ozemlja.

Opomba Za provizorno in sumarno bibliografijo o teh vprašanjih 1941—46 prim. S. Ilešič, Pregled nove književnosti o naših mejnih vprašanjih, Geografski vestnik XVIII (1946) str. 187—195; izčrpnjša bibliografija bo izšla v letniku 1948 »Zgodovinskega Časopisa«.

Юлийская Крайна после второй мировой войны

(Краткое содержание)

Исторические замечания. Договоры в Рапалло (12 ноября 1920 года) и в Риме (27 января 1924 года) вызвали к жизни вопрос о словенцах и хорватах в Юлийской Крайне, — один из наиболее трудных вопросов о национальных меньшинствах в Европе в период между двумя великими войнами. Участие Италии во второй мировой войне на стороне Германии, ее агрессия против Югославии, югославское национальное освободительное движение, частью которого было и вооруженное восстание в Юлийской Крайне и освобождение последней Югославской армией в начале мая 1945 года снова поставили этот вопрос в порядок дня международной политики.

Договоры, заключенные в Белграде (9 июня 1945 года) и в Девине—Дунно (20 июня 1945 года), предусматривают разделение Юлийской Крайны на две оккупационные зоны по т. н. «линии Моргана»; с одной стороны, на англо-американскую зону, ось которой составляет железнодорожная линия Триест—Горица—Св. Люция и путь Св. Люция—Предильский перевал (1156 метров) в верхней долине Сочи (Изонцо), и которая включает в пределах Истрии город Пуль (Пола) — «зона А», а с другой стороны, югославскую оккупационную зону на восток от линии Моргана («зона Б»). Эти две зоны оставляют в стороне на востоке бывшую итальянскую часть Далмации (область Задар—Зара), а на западе две области, на которые притязает Югославия: Словенскую Венецианскую область, населенную словенцами и отошедшую к Италии в 1866 году, и Канальскую долину. Образование двух зон, на которые Югославия должна была согласиться по настоянию Великобритании и Северо-Американских Соединенных Штатов, эти державы мотивировали соображениями военного характера; в действительности же оно представляет важный прецедент в отношении окончательного решения.

Территориальные требования Югославии, сформулированные заместителем председателя правительства Карделем в его речи в Лондоне 18 сентября 1945 года, имеют своей основой этническую линию, т. е. линию, отделяющую словенские сельские поселения от сельских поселений с итальянско-фурланским большинством, и приблизительно совпадающую с линией, отделяющей равнину северной Италии от Юлийских альп и Карста. Территория, присоединения которой требуют югославы, охватывает этническую югославскую территорию, а — в целях облегчения связей между горными и долинными словенскими краями — и некоторые местности вне этой территории. Что касается краев со смешанным или итальянским населением в пределах этнической территории, то это почти исключительно города и, в своей преобладающей части, города приморские; с югославской точки зрения они должны следовать судьбе своих областей и их непосредственного тыла. Югославия гарантирует итальянскому населению этих краев юридической и фактическое равноправие, а городу Триесту обеспечивает статут особой единицы в составе югославской федерации.

Итальянское предложение, сформулированное в тот же день Де Гаспери, имеет своим основанием так называемую линию Вильсона, исправленную в пользу Италии. Решение вопроса на основе этого предложения не внесло бы существенного изменения в положение, созданное после первой мировой войны: более двух третей словенского и хорватского населения Юлийской Крайны осталось бы под Италией, а число югославы в Италии в десять раз превышало бы число итальянцев в Югославии.

Делегации четырех Великих Держав в «Комиссии экспертов по изучению вопроса об итало-югославской границе» 29 апреля 1946 года формулировали свои предложения о разграничении на основании четырех линий, наметченных на карте в масштабе — 1 : 500.000. Советское предложение основывалось на тех же началах, как и югославское, но сокращало пределы югославской территории на западе от этнической границы. Три других предложения отдают Италии Канальскую долину, Словенскую Венецианскую область, главную часть города Горицы и город Триест с коридором

шириной около 7 километров. В этой северной части Юлийской Крайны упомянутые три линии различаются между собой только в секторе Горницы, восток от Горницы и часть словенских окрестностей этого города. В Истрию французская линия предоставляет Италии северо-западную часть полуострова (одну шестую часть всей поверхности и четверть ее населения); британская линия отдает Италии всю западную часть Истрии, а американская линия еще более расширяет территорию, предназначенную Италии, где лишь французская линия дает Югославии железнодорожную линию на Граница, намечаемая британским и американским предложением, ставит Истрию в весьма странное и парадоксальное положение. Следует иметь в виду, что почти весь полуостров тяготеет на запад, и все сколько-нибудь важные города и порты находятся на западной стороне, следовательно, такая граница отделила бы города от сельских местностей, порты от их тылового окружения, разрешила бы долины рек и разделила бы края, находящиеся во взаимной зависимости между собой, в смысле сельско-хозяйственной экономики.

В ходе дискуссии, имевшей место в Совете Министров иностранных дел, Великобритании и Соединенные Штаты отказались от своих первоначальных предложений о разграничении и стали защищать французскую линию (май 1946 года). В дальнейшем был достигнут компромисс между французским и советским предложением: территория, лежащая на запад от французской линии и на восток от линии, идущей от Девина до французской линии, образует Свободную Территорию Триест; остальная территория на запад от французской линии отдается Италии, а территория на восток от этой линии — Югославии (постановление от 3 июля 1946 года). Дискуссия по вопросу о французской линии, развившаяся на Мирной конференции, не внесла изменений в это постановление. Все предложения об образовании особой комиссии для дальнейшего изучения территориальных вопросов были отклонены. Некоторое влияние на территориальные условия Мирного договора от 10 февраля 1947 года имела только работа по толкованию французской линии, намеченной на карте в масштабе 1 : 500.000.

Наиболее существенными условиями договора, относящимися к Свободной Территории Триест, были следующие: Триест будет демилитаризован и объявлен нейтральным. Губернатор будет назначен Советом Безопасности Объединенных наций; народное собрание, в свою очередь, избирает Правительственный Совет. Официальными языками будут итальянский и словенский. Конституция предусмотрит условия использования хорватского языка как третьего официального языка. Экономическая уния или объединение исключительного характера с каким-либо государством несовместимы со статутом Свободной Территории. Только в отношении железных дорог предусматривается администрация, общая для Триеста, Югославии и Италии. Предвидено образование триестской денежной системы, но итальянская лира временно будет служить законной монетой. Обеспечивается свобода транзита. Будет создан триестский торговый флот, и Свободная Территория будет открывать специальные судовые реестры для чехословацких, швейцарских, австрийских и венгерских судов. Свободный Порт будет находиться под международным управлением. Создание специальных зон, зависящих от исключительной юрисдикции какого-либо государства, признается недопустимым. С момента вступления в силу Мирного договора, численность британских, американских и югославских войск, находящихся на Свободной Территории, не должна превышать 5000 человек для каждой армии. Губернатор разрешит вопрос о дальнейшем сокращении или о полной эвакуации Свободной Территории войсками этих государств. С момента вступления в силу Мирного договора с Италией (15 сентября 1947 года) численность оккупационных войск, находящихся на Свободной Территории, сокращается в согласии с условиями договора. Демаркационной линией между англо-американской и югославской оккупационными зонами Свободной Территории Триест (а до вступления губернатора в исполнение обязанностей и между зоной военного управления) остается и далее линия Моргана.

Несколько цифр. Новые границы окончательно еще не определены во всех подробностях, и принадлежность некоторых деревень все еще оста-

ривается. Граница проходит подчас между отдельными домами одного и того же поселения (например, в городе Горице), а в публикациях о переписи населения нет данных об этих частях поселений. Поэтому приводимые здесь цифры о совокупной территории и об общей численности населения являются только приблизительными.

Новая территория, присоединенная к Федеративной Народной Республике Югославии, занимает площадь в 7.382 квадратных километра, из которых приблизительно 3982 километра входят в состав Народной Республики Словении и приблизительно 3400 квадратных километров в состав Народной Республики Хорватии. Югославская береговая линия равна 19,5 километра в секторе Задар и 307 километрам в Истрии (между реками Речина и Мирна — Квието). Численность населения вновь присоединенной югославской территории равняется 545,376 жителей по австро-венгерской переписи 1910 года, 517,018 — по итальянской переписи 1936 года и 470.527 — по югославской переписи 1945 года. Эта последняя перепись включает только гражданское население; при этом следует принять во внимание, что в момент переписи еще не все население вернулось в свои дома. Тем не менее численность населения ныне все же ниже, чем в 1936 году. Словенская часть населения составляет около 196.000 жителей (перепись 1936 года) или 180.000 (по переписи 1945 года) а хорватская его часть равна 321.000 (по переписи 1945 года) или 290.000 (по переписи 1945 года).

По австро-венгерской переписи 1910 года территория насчитывала 125,249 итальянцев (по признаку «обычного разговорного языка»). Эта цифра слишком велика даже для тогдашнего положения, что объясняется приемами переписи, которыми пользовались муниципальные органы находившиеся в руках итальянцев. В промежутке времени между двумя войнами число итальянцев в городах Истрии уменьшилось в виду упадка этих городов. Вторая мировая война вызвала дальнейшее уменьшение (например, вследствие эмиграции почти всего итальянского населения Задра во время бомбардировки со стороны союзников). По данным югославской переписи, на территории, присоединенной к Югославии, проживает 89.100 итальянцев.

Свободная Территория Триест занимает общую площадь 717 квадратных километров, граница с Италией равна 4 километрам, граница с Югославией — 83,5 километрам, а береговая линия (между реками Мирна и Тимава) 128 километрам. На этой территории в 1910 году проживало 319.714 жителей, из которых 175,731 итальянцев и 89,777 словенцев и сербо-хорватов, а в 1936 году — 341,049 жителей; югославская перепись 1945 года, зарегистрировавшая только словенское и сербо-хорватское население и еще не вполне законченная, насчитывает 97.888 словенцев и сербо-хорватов.

Территория, отданная Италии, занимает и три области на восток от этнической границы: Канальскую долину (от 7 до 800 жителей; до 1918 года незначительное немецкое большинство; значительное словенское меньшинство; в 1939 году: соглашение между Гитлером и Муссолини, немецкая эмиграция, итальянская иммиграция; в настоящее время: небольшое итальянское большинство, значительное словенское меньшинство, незначительное немецкое меньшинство). — Область Венецианской Словении (35.000 жителей, исключительно словенцев). — Область Горицы (40.000 жителей, из которых 30.000 городского населения и 10.000 населения словенских деревень. Половину населения этой области составляют словенцы, именно одну треть населения города а почти все население окрестных словенских деревень). Австрийская перепись 1910 года и итальянская перепись 1911 года насчитывали 56,193 югославина в краях на восток от этнической линии и 2647 — в краях на запад от этой линии; во многих из этих последних краев перепись словенцев никогда не производилась.

Территория, лежащая между границей 1920 и 1921 гг, с одной стороны, и линией, отвечающей югославским требованиям, с другой стороны, приблизительно соответствует территории, расположенной на восток от австро-итальянской границы до 1915 года. В северном секторе линия югославских требований проходит на запад от границы 1915 года, а в южном секторе — на восток от нее. Если принять во внимание территорию, бывшую ранее австрийской и присоединенную к Италии в 1920 и 1924 гг., в том виде, как она разделена между Народной Республикой Югославией, Свободной Терри-

торией Триест и Италней в силу договора 1947 года, мы приходим к следующим результатам: из общей площади этой территории Югославия получает 80%, Свободная Территория Триест — 7,77%, Италии — 12,23%; из общего числа жителей (по переписи 1936 года) югославская часть насчитывает 51,19%, Свободная Территория Триест — 33,78%, итальянская часть — 15,03%. Различия между цифрами, относящимися к территории, и цифрами населения возбуждают ряд проблем, связанных с новыми границами.

Проблемы прошлого и будущего. Мирный договор с Италией создал итальянское меньшинство в Югославии, словенское меньшинство в Италии, и Свободную Территорию Триест, в отношении которой Мирный договор устанавливает запрет предоставления преимуществ как для Югославии, так и для Италии, и на которой итальянцы, словенцы и хорваты должны пользоваться юридическим и фактическим равноправием. Тем не менее, в каждом из этих трех государствах национальный вопрос ставится по-своему.

Более половины итальянского меньшинства в Югославии проживает в городах Река—Фиуме и Пула-Пола; остальная часть итальянского населения живет в маленьких городах, и только несколько тысяч итальянцев составляют сельскохозяйственное население. Итальянские поселения не имеют связи ни между собой ни с этнической итальянской территорией. Благодаря иммиграции югославян и, может быть эмиграции некоторых итальянцев, утративших свое привилегированное положение, процент итальянского населения, вероятно, уменьшится в Реке, которая станет первым портом Югославии, и в Пуле, главном городе югославской Истрии. Во многих других краях этническое положение не подвергнется никаким изменениям. Нет ни малейшего сомнения, что во всех итальянских и смешанных краях итальянцы и итальянский язык будут пользоваться безусловным юридическим и фактическим равноправием. Напротив, словенское меньшинство в Италии проживает на компактной словенской территории; эти словенцы, за исключением словенского меньшинства города Горичи, представляют сельское население и проживают в холмистых и гористых краях, где создание новых предприятий, и, следовательно, сильная иммиграция являются мало вероятными. Кроме того, итальянцы не склонны признать словенцам Словенской Венецианской области, составляющим большинство словенцев в Италии, свойство словенцев в собственном смысле слова. — Что же касается положения национального вопроса и отношения между этническими группами на Свободной Территории Триест, то оно в полной мере зависит от будущего политического и хозяйственного развития этой территории.

Новые границы устранили географический парадокс города Задра и острова Ластово (Лагоста), которые политически принадлежали к западному побережью Адриатики, и города Реки, который в условиях прежней границы был отделен от своего непосредственного тыла и от своего предместья Сушака.

Югославская часть полуострова Истрия с географической и хозяйственной точки зрения представляет единое целое, так как города и села, побережье, порты и ближайший тыл, сельскохозяйственные и скотоводческие края принадлежат одному и тому же государству. Но на севере новые границы возбуждают и новые географические и экономические проблемы.

Восточная часть Канальской долины, принадлежащая к Дунайской гидрологической системе, составляет ныне фрагмент итальянской территории, отданной Италии в виду железнодорожной линии, соединяющей Италию (и Триест) с Австрией. Узел Трбича (Тарвизио) на севере, востоке и юге находится в нескольких километрах от границы. — Пограничная линия в секторе города Горичи представляет особенно интересную географическую проблему. Этот город образовался и развивался как пункт, соединяющий долину верхней Сочи (Изонцо), на севере, и долину Випавы, на востоке. Горича в течение столетий была рынком и административным и культурным центром этой области, которой она дала и свое имя. Новая граница отделяет главную часть города от его области и даже от источников снабжения водой и электрической энергией. В настоящее время возникает вопрос, каким образом город будет в состоянии найти новую базу

для своего существования, а окружающая его область создать новый центр, который должен будет выполнять функции, осуществлявшиеся до последнего времени Горицей. — Но наиболее важной является все же проблема Триеста. Мирный договор воспретил Свободной Территории всякую экономическую унию исключительного характера с каким-либо государством. Уже после первой мировой войны торговля Триеста переживала постоянный кризис. Ныне же новые границы отделили Триест от его непосредственного тыла. Триестская индустрия в период австрийской монархии была типической индустрией приморского города в обширном континентальном государстве. Во время итальянского владычества индустрия Триеста была для него нетипической. В настоящее время возникает вопрос, где Триест найдет сырьевые ресурсы и рынки для сбыта. Кроме того, Триест был ранее единственным крупным городским центром Юлийской Крайны. Теперь же Свободная Территория Триест включает лишь одну треть населения Юлийской Крайны, при чем три четверти населения его территории проживает в самом городе. В связи с этим возникают новые проблемы как для города, так и для его прежней сферы тяготения. Судьба Триеста всегда находилась в зависимости от окружающей его области и особенно от его непосредственного тыла. Теперешнее его положение, не имеющее precedентов в истории, порождает особенно интересные проблемы.

Библиографическое примечание.

Краткую предварительную библиографию вопроса о Триесте и о Юлийской Крайне с 1941 года можно найти в настоящем журнале за 1946 год; полная библиография будет опубликована в 1948 году в журнале »Zgodovinski glasnik« (»Исторический вестник«) в Любляне.

Франц Цвиттер

La Marche Julienne après la Deuxième Guerre Mondiale.

(Résumé)

Historique. Les traités de Rapallo (12 novembre 1920) et de Rome (27 janvier 1924) ont fait surgir le problème des Slovènes et des Croates dans la Marche Julienne, une des questions concernant les minorités nationales les plus graves de l'Europe entre les deux guerres. La participation de l'Italie à la Deuxième Guerre Mondiale du côté de l'Allemagne, son agression contre la Yougoslavie, le mouvement de Libération nationale yougoslave dont faisait partie aussi l'insurrection armée dans la Marche Julienne, et la libération de cette dernière par l'Armée yougoslave au début de mai 1945 ont remis cette question à l'ordre du jour de la politique internationale.

Les traités de Belgrade (9 juin 1945) et de Devin — Duino (20 juin 1945) stipulent le partage de la Marche Julienne en deux zones d'occupation, séparées par la »ligne Morgan«: d'une part une zone d'occupation anglo-américaine, dont l'axe est formé par la ligne ferroviaire Trieste—Gorice—Sv. Lucija et par la route Sv. Lucija — col de Predil (1156 m) dans la vallée supérieure de la Soča — Isonzo, et qui englobe en Istrie la ville de Pula — Pola (»zone A«), et d'autre part une zone d'occupation yougoslave à l'est de la ligne Morgan (»zone B«). Ses deux zones laissent de côté, à l'est, la partie autrefois italienne de la Dalmatie (la province de Zadar — Zara) et, à l'ouest, deux régions revendiquées par la Yougoslavie: la Slovénie Vénitienne — contrée habitée par les Slovènes et appartenant à l'Italie depuis 1866 — et la Vallée de Kanal. La création des deux zones que la Yougoslavie s'est vue tenue d'accepter à la demande de la Grande Bretagne et des États-

Unis, fut expliquée par celles-ci par des raisons d'ordre militaire; en effet, elle constitue un notable précédent pour la décision finale.

Les revendications territoriales yougoslaves, formulées par le vice-président du gouvernement M. Kardelj dans son discours à Londres le 18 septembre 1945, ont pour base la ligne ethnique, c'est-à-dire la ligne qui sépare les agglomérations rurales slovènes des agglomérations rurales à majorité italo-frioulane et correspondant à peu près à la ligne qui sépare la plaine de l'Italie septentrionale des Alpes Juliennes et du Karst. Le territoire revendiqué par les Yougoslaves comprend le territoire ethnique yougoslave et — afin de faciliter les communications entre les localités des montagnes et collines slovènes — quelques agglomérations mixtes ou italiennes en marge de ce territoire. Quant aux agglomérations mixtes ou italiennes situées à l'intérieur du territoire ethnique yougoslave — presque exclusivement des villes et, en majeure partie, des villes maritimes —, elles doivent suivre d'après le point de vue yougoslave le sort de leurs provinces et de leur hinterland. La Yougoslavie garantit aux Italiens de ces agglomérations l'égalité en droit et en fait, et à la ville de Trieste le statut d'une unité à part dans le cadre de la fédération yougoslave.

La proposition italienne, formulée le même jour, le 18 septembre 1945, par M. de Gasperi, a pour base la soi-disant ligne Wilson, rectifiée en faveur de l'Italie. Une solution de la question sur la base de cette proposition n'apporterait pas un grand changement à la situation créée après la Première Guerre Mondiale; plus des deux tiers des Slovènes et Croates de la Marche Julienne resteraient en Italie et le nombre des Yougoslaves en Italie dépasserait dix fois celui des Italiens en Yougoslavie.

Les délégations de quatre Grandes Puissances à la «Commission d'experts pour l'étude de la question de la frontière italo-yougoslave» ont formulé le 29 avril 1946 leurs propositions sur la délimitation par quatre lignes tracées sur une carte à l'échelle 1:500.000. La proposition soviétique est basée sur les mêmes principes que la proposition yougoslave, mais en diminuant la marge du territoire yougoslave à l'ouest de la ligne ethnique. Les trois autres propositions attribuent à l'Italie la Vallée de Kanal, la Slovénie Vénitienne, la partie principale de la ville de Gorice, la ville de Trieste avec un couloir d'environ 7 km. de largeur. Dans cette partie septentrionale de la Marche Julienne, les trois lignes ne divergent que dans le secteur de Gorice où, seule, la ligne française attribue à la Yougoslavie la ligne ferroviaire à l'est de Gorice et une partie des environs slovènes de la ville. Quant à l'Istrie, la ligne française laisse à l'Italie la partie nord-occidentale de la péninsule (un sixième de la superficie totale et un quart de la population); la ligne britannique laisse à l'Italie toute la côte occidentale de l'Istrie, et la ligne américaine élargit encore le territoire qu'on propose de donner à l'Italie. Une frontière sur la base de la proposition britannique ou américaine mettrait l'Istrie dans une situation fort bizarre et paradoxale: étant donné que presque toute la péninsule gravite vers l'ouest et que toutes les villes et ports d'une importance quelconque se trouvent sur la côte occidentale, une telle frontière séparerait les villes de la campagne, les ports de leur hinterland, couperait les vallées des fleuves et séparerait des régions dépendant l'une de l'autre dans l'économie agricole.

Au cours de la discussion qui se déroula au sein du Conseil des Ministres des Affaires Etrangères, la Grande Bretagne et les Etats-Unis renoncèrent à leurs propres lignes et se mirent à défendre la ligne française (mai 1946). Après quoi on aboutit à un compromis entre la proposition française et la proposition soviétique: le territoire à l'ouest de la ligne française et à l'est d'une ligne allant de Devin à la ligne française sera constitué en Territoire libre de Trieste; le reste du territoire à l'ouest de la ligne française sera donné à l'Italie, et le territoire à l'est de cette ligne à la Yougoslavie (décision du 3 juillet 1946). Les discussions qui se sont déroulées à la Conférence de la Paix au sujet de la ligne française n'ont rien changé à cette décision. Toutes les propositions qui tendirent à former des sous-commissions pour l'étude des questions territoriales furent refusées. Seul le travail d'interprétation de la ligne française, tracée le 29 avril sur une carte à l'échelle 1 : 500.000, eut quelque influence sur les clauses territoriales du Traité de Paix du 10 février 1947.

Les stipulations les plus importantes quant au Territoire libre de Trieste sont les suivantes: Il sera démilitarisé et neutre. Le gouverneur sera nommé par le Conseil de Sécurité des Nations Unies, et l'Assemblée Populaire sera élue par la population, qui à son tour élira le Conseil du gouvernement. Les langues italienne et slovène seront les langues officielles; la constitution décidera dans quelle mesure le croate peut devenir la troisième langue officielle. Toute union économique ou association d'un caractère exclusif avec un Etat quelconque sera interdite. Ce n'est que pour les chemins de fer qu'on prévoit la possibilité d'une administration commune avec la Yougoslavie et l'Italie. On prévoit l'établissement d'un régime monétaire triestin, mais provisoirement la lire italienne continuera d'être la monnaie légale. La liberté du transit est stipulée. Il y aura une marine marchande triestine et le Territoire libre pourra ouvrir le registre pour les navires et bâtiments tchécoslovaques, suisses, autrichiens et hongrois. Le port libre se trouvera sous une administration internationale; la création de zones spéciales relevant de la juridiction exclusive d'un Etat sera interdite. Le jour de l'entrée en vigueur du Traité les effectifs des troupes britanniques, américaines et yougoslaves seront réduits à 5000 par armée; le gouverneur décidera d'une nouvelle réduction ou de l'évacuation complète du Territoire libre par les troupes de ces Etats.

Le jour de l'entrée en vigueur du Traité avec l'Italie (15 septembre 1947) les effectifs des troupes d'occupation se trouvant sur le Territoire libre ont été réduits conformément aux stipulations du Traité. La ligne de démarcation entre la zone d'occupation (et, jusqu'à l'entrée en fonctions du gouverneur, aussi de l'administration militaire) anglo-américaine et la zone yougoslave sur le Territoire libre de Trieste reste toujours la ligne Morgan.

Quelques chiffres. Les nouvelles frontières ne sont pas encore fixées dans tous les détails et l'appartenance de quelques villages est toujours contestée. La frontière passe parfois entre les maisons d'une même agglomération (ce qui est le cas p. ex. pour la ville de Gorice) et, dans les publications des recensements, on ne trouve pas de données sur ces parties d'agglomérations. C'est pourquoi les chiffres sur la superficie totale et la population données ici n'ont qu'une valeur approximative.

Le nouveau territoire de la R. F. P. de Yougoslavie a une superficie totale de 7,382 km² dont 3982 km² environ reviennent à la R. P. de Slovénie et 3400 km² environ à la R. P. de Croatie. La côte yougoslave se prolonge de 19,5 km dans le secteur de Zadar et de 307 km en Istrie (entre les rivières Rečina et Mirna-Quieto). La population du nouveau territoire yougoslave s'élevait à 545,376 habitants d'après le recensement austro-hongrois de 1910, à 517,018 d'après le recensement italien de 1936, à 470,527 d'après le recensement yougoslave de 1945; ce dernier ne comprend que la population civile et ici même on doit tenir compte du fait qu'à ce moment là tous les habitants n'étaient pas encore rentrés chez eux. Néanmoins, la population reste aujourd'hui inférieure à celle de 1936. La partie slovène compte 196.000 habitants environ (1936), resp. 180,000 (1945), la partie croate 321,000 (1936), resp. 290.000 (1945).

D'après le recensement austro-hongrois de 1910, le territoire comptait 125,249 Italiens (d'après la langue d'usage). Ce chiffre est trop élevé même pour la situation d'alors, ce qui provient de la façon dont le recensement fut effectué par les municipalités qui se trouvaient entre les mains des Italiens. Entre les deux guerres, le nombre d'Italiens diminua dans les villes istriennes à cause de la décadence de celles-ci. La Deuxième Guerre Mondiale provoqua une nouvelle diminuation (p. ex. l'émigration de la presque totalité de la population italienne de Zadar lors des bombardements alliés). D'après le recensement yougoslave de 1945 89.100 Italiens vivent sur ce territoire.

Le Territoire libre de Trieste a une superficie totale de 717 km², une frontière avec l'Italie de 4 km, avec la Yougoslavie de 83,5 km et une côte (entre les rivières Mirna et Timava — Timavo) de 128 km. En 1910, vivaient sur ce territoire 319,714 habitants, dont 175,731 Italiens et 89,777 Slovènes ou Serbo-Croates; en 1936, 341,049 habitants; le recensement yougoslave de 1945 qui, dans les villes de Trieste et de Miljé — Muggia, n'enregistrait que la population slovène et serbo-croate et qui ne fut pas tout-à-fait achevé, atteste 97,888 Slovènes et Serbo-Croates.

Le territoire conservé par l'Italie comprend aussi trois régions à l'est de la frontière ethnique: la Vallée de Kanal (7 à 8000 habitants; avant 1918: faible majorité allemande, forte minorité slovène; 1939: accord Hitler-Mussolini, émigration allemande, immigration italienne; aujourd'hui faible majorité italienne, forte minorité slovène, faible minorité allemande), la Slovénie Vénitienne (35.000 habitants; entièrement slovène) et la région de Gorice (40.000 habitants, dont 30.000 en ville et 10.000 dans les villages slovènes; une moitié de la population de la région est slovène, soit un tiers de la population de la ville et presque toute la population des villages aux environs). Les recensements autrichien de 1910 et italien de 1911 ont donné 56,193 Yougoslaves dans les localités à l'est de la ligne ethnique et 2647 dans les localités à l'ouest; dans beaucoup de ces dernières les Slovènes n'ont jamais été recensés.

Le territoire entre la frontière de 1920 et 1924 d'une part et la ligne des revendications yougoslaves d'autre part correspond à peu près au territoire situé à l'est de la frontière austro-italienne avant 1915; dans le secteur nord, la ligne des revendications yougoslaves passe à l'ouest de la frontière de 1915, et dans le secteur sud à l'est. Si l'on considère ce territoire autrefois autrichien et annexé par l'Italie en 1920 et 1924, tel qu'il a été partagé entre

la R. F. P. de Yougoslavie, le Territoire libre de Trieste et l'Italie d'après le Traité de 1947, on en arrive aux résultats suivants: sur la superficie totale de ce territoire, la Yougoslavie reçoit 80%, le T. l. de Trieste 7,77%, l'Italie 13,25%; sur la population totale (d'après le recensement de 1936), la partie yougoslave compte 51,19%, le T. l. de Trieste 33,78%, l'Italie 15,03%. Les différences existant entre les chiffres relatifs à la superficie totale et ceux de la population font ressortir les problèmes que soulèvent les nouvelles frontières.

Problèmes du passé et de l'avenir. Le Traité de Paix avec l'Italie a créé une minorité italienne en Yougoslavie, une minorité slovène en Italie et un Territoire libre de Trieste, à qui le Traité interdit d'avoir des préférences, soit pour la Yougoslavie soit pour l'Italie, et où les Italiens, les Slovènes et les Croates devraient jouir de l'égalité en droit et en fait. Cependant, dans les trois Etats, la question nationale se pose d'une façon différente.

Plus de la moitié de la minorité italienne en Yougoslavie vit dans les villes de Rijeka-Fiume et Pula-Pola; le reste peuple des petites villes; quelques milliers seulement constituent la population agraire. Les agglomérations italiennes ou mixtes n'ont pas de contiguïté ni entre elles ni avec le territoire ethnique italien. Le pourcentage de la population italienne diminuera probablement à Rijeka, qui devient le premier port yougoslave, et à Pula, la capitale de l'Istrie yougoslave, par suite de l'immigration des Yougoslaves et peut-être aussi de l'émigration de quelques Italiens qui ont perdu leurs privilèges. Dans beaucoup d'autres localités, la situation ethnique ne changera nullement. Or, il est incontestable que les Italiens et la langue italienne jouiront dans toutes les localités italiennes ou mixtes d'une parfaite égalité en droit et en fait. — La minorité slovène en Italie, au contraire, vit sur un territoire slovène compact, contigu au territoire de la Yougoslavie; ces Slovènes, à l'exception de la minorité slovène de la ville de Gorice, représentent une population rurale et habitent les collines et les montagnes où la création de nouvelles entreprises et, par conséquent, une forte immigration est peu probable. En outre, les Italiens hésitent à reconnaître aux Slovènes de la Slovénie Vénitienne, qui forment la majorité des Slovènes d'Italie, la qualité de Slovènes proprement dits. — Le caractère que prendront la question nationale et les rapports entre les groupes ethniques dans le Territoire libre de Trieste, dépend entièrement du développement politique et économique de ce territoire dans l'avenir.

Les nouvelles frontières ont supprimé le paradoxe géographique de la ville de Zadar et de l'île de Lastovo (Lagosta) qui appartenaient politiquement à la côte occidentale de l'Adriatique, et celui de la ville de Rijeka, séparée de son hinterland, de ses environs et de son faubourg Sušak par l'ancienne frontière. La partie yougoslave de la péninsule d'Istrie forme un tout du point de vue géographique et économique, puisque les villes et la campagne, les côtes, les ports et l'hinterland, les régions agricoles et d'élevage appartiennent tous au même Etat. Au nord, cependant, les nouvelles frontières ont fait surgir de nouveaux problèmes géographiques et économiques.

La partie orientale de la Vallée de Kanal, qui appartient au système hydrologique du Danube, forme aujourd'hui un coin du territoire italien, donné à l'Italie à cause de la ligne ferroviaire reliant l'Italie (et Trieste) à l'Autriche. Le carrefour de Trbiž (Tarvisio), se trouve au nord, à l'est et

au sud à quelques km de la frontière. — La ligne frontière dans le secteur de la ville de Gorice constitue un problème géographique particulièrement intéressant. Cette ville a été créée et s'est développée en tant que lieu de jonction de la vallée de la Soča (Isonzo) supérieure, au nord, et de la vallée de la Vipava, à l'est. Elle fut pendant des siècles le marché et le centre administratif et culturel de cette province à laquelle elle a donné son nom. La nouvelle frontière sépare la partie principale de la ville de sa province et même de ses sources d'eau et d'énergie électrique. Actuellement, la question se pose de savoir comment la ville pourra trouver une base nouvelle de son existence et comment sa province pourra créer un centre nouveau devant remplir les fonctions exercées jusqu'à maintenant par Gorice. — La question la plus importante est cependant celle de Trieste. Le Traité de Paix interdit au Territoire libre toute union économique d'un caractère exclusif avec un Etat quelconque. Le trafic de Trieste se trouvait déjà dans une crise permanente après la Première Guerre Mondiale. Aujourd'hui, les nouvelles frontières séparent Trieste de tout son hinterland. L'industrie de Trieste sous la monarchie autrichienne était l'industrie typique d'une ville maritime dans un grand Etat continental. Sous la domination italienne, elle était une industrie atypique. Aujourd'hui, il s'agit de savoir où l'industrie de Trieste trouvera ses matières premières et ses marchés. En outre, cette ville était le seul grand centre urbain de la Marche Julienne; aujourd'hui, le Territoire libre de Trieste ne comprend qu'un tiers de la population de la Marche Julienne, dont les trois quarts vivent dans la ville elle-même; par conséquent, de nouvelles questions se posent tant pour la ville que pour son ancienne région de gravitation. Le sort de Trieste a toujours dépendu des pays voisins, surtout de ceux de son hinterland. La situation actuelle, sans précédent dans l'histoire, fait naître des problèmes particulièrement intéressants.

Note bibliographique. On trouvera une bibliographie sommaire et provisoire sur la question de Trieste et de la Marche Julienne depuis 1941 dans l'année 1946 de cette revue; une bibliographie complète paraîtra dans l'année 1948 du »Zgodovinski Glasnik« (Revue historique) de Ljubljana.

Fr. Zwitter

JULIJSKA KRAJINA PO DRUGI SVETOVNI VOJNI
 ЮЛИЙСКАЯ КРАИНА ПОСЛЕ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ
 LA MARCHE JULIENNE APRÈS LA DEUXIÈME GUERRE MONDIALE

Geografski Vestnik XIX.

Avstrijsko-italijanska meja do 1918
 Австро-итальянская граница до 1918 года
 Frontière austro-italienne avant 1918

Jugoslovansko-italijanska meja po pogodbah v Rapallu (1920) in Rimu (1924)
 Итало-югославская граница согласно договорам в Рапалло (1920) и в Риме (1924)
 Frontière italo-yougoslave d'après les Traités de Rapallo 1920 et de Rome 1924

Morganova linija (1945)
 Линия Morgana (1945)
 Ligne Morgan (1945)

Zapadna meja cone A.
 Западная граница Зоны А.
 Limite occidentale de la zone A.

Ozemlja jugoslovanske garnizije v coni A.
 Территория югославского гарнизона в зоне А.
 Territoire de la garnison yougoslave dans la zone A.

Mejna linija jugoslovanskega predloga (1945)
 Граница согласно югославскому предложению (1945)
 Frontière d'après la proposition yougoslave (1945)

Mejna linija italijanskega predloga (1945)
 Граница согласно итальянскому предложению (1945)
 Frontière d'après la proposition italienne (1945)

Mejna linija predloga sovjetskih ekspertov (1946)
 Граница, предложенная советскими экспертами (1946)
 Frontière proposée par les experts soviétiques (1946)

Mejna linija predloga francoskih ekspertov (1946)
 Граница, предложенная французскими экспертами (1946)
 Frontière proposée par les experts français (1946)

Mejna linija predloga britanskih ekspertov (1946)
 Граница, предложенная британскими экспертами (1946)
 Frontière proposée par les experts britanniques (1946)

Mejna linija predloga ameriških ekspertov (1946)
 Граница, предложенная американскими экспертами (1946)
 Frontière proposée par les experts américains (1946)

Meje pariške mirovne pogodbe (1947)
 Границы согласно Мирному Договору в Париже (1947)
 Frontières d'après le Traité de Paix de Paris (1947)

Meje Avstrije od 1920 do 1938
 Границы Австрии с 1920 до 1938 гг.
 Frontières de l'Autriche de 1920 à 1938

Razmer 1:750.000

